

-I-

Entre 1906 i 1917, anys d'idil·li noucentista, la literatura catalana traginà moltes tones de versos i poques pàgines de novel·la. La palpitació rasa de la vida no encaixava entre els artificis estètics del nou-cents i Josep Carner, el 1908, bo i comentant Daltabaix, de Carles Fortuny, es preguntava: ¿Es possible avui la novel·la ciutadana com a institució normal, dins la nostra literatura?. El mateix príncep dels poetes n'avançava la resposta i en fixava algunes argumentacions: creia, senzillament, que encara no era possible la novel·la ciutadana perquè abans calia gestar el "somni de la Ciutat" i que un autèntic esperit de ciutadania ordenés la vella herència menestral: Perquè precisament els nostres temps estan en gestació de la Ciutat. A n'aquest somni de la Ciutat venidora dedica la legió més escollida de la joventut un seguit meravellós de tasques i d'abnegacions. L'esperit català ja flota damunt del caos revolt, informe de la nostra vida, però té de resoldre la seva encarnació, ha d'anar a la conquesta d'una venturosa plasticitat, i només quan l'hagi guanyada podrà inspirar fecundament un gènere que floreix a base d'una opulentíssima complexitat social.¹

Foren, efectivament, anys de crisi i de buit novel·lístic amb un abast que depassà l'àmbit estricte de la literatura catalana. Els simbolistes francesos, per exemple, havien manifestat el seu rebuig sobre la continuïtat narrativa dels models naturalistes i de les propostes psicologistes dins de

¹ Josep Carner, Amb motiu d'una novel·la. "La Veu de Catalunya", 4 de juliol de 1908. Recollit a Josep Carner, El reialme de la poesia. A cura de Núria Nardi i Iolanda Pelegrí. Edicions 62. Barcelona, 1986.

la novel·la. Pel que fa a la literatura espanyola només cal repassar les propostes narratives d'alguns membres de l'anomenada Generació del 98, Unamuno i Azorín, per exemple. En realitat ja feia temps que arreu circulaven aires de canvi perquè hom trobava obsolets els esquemes de la novel·la del XIX i semblava, fins i tot, que s'havia exhaurit del tot el ventall de les seves possibilitats tècniques.

Ara bé, a diferents literatures europees, més que no pas una crisi es visqué un procés de recerca i de renovació de la novel·la. No és cap casualitat que, entre 1912 i 1922, apareguin tres dels monstres fonamentals en la transformació novel·lística del segle XX -Marcel Proust, Franz Kafka i James Joyce- amb els títols emblemàtics que fan al cas: A la recerca del temps perdut (1913-27), La metamorfosi (1912) i Ulisses (1922). Afegiu-hi, si cal, Thomas Mann, Aldous Huxley, André Gide i els americans de la generació perduda per mirar d'abastar el gran moviment de metamorfosi i de canvi que experimentà el gènere de la novel·la en aquests mateixos anys. De fet, la trajectòria del Sagarra novel·lista s'ha d'encaixar entre aquests eixos: el context d'un temps de desconcert per la profunda renovació del gènere i, a casa nostra, un considerable desmenjament envers el món de la novel·la per la banda dels prohoms del Noucentisme.

Fou a partir de 1917 que començaren a sentir-se les primeres veus que clamaven en el desert. Alexandre Plana publicà una reflexió en dues parts a "La Revista" on, a banda de remarcar la forma primitiva que tenia la novel·la dins de la literatura catalana, deixava dit que semblava que als autors catalans els manqués la fecunda voluptat de narrar. Tot seguit s'apuntava a les veus que subratllaven que fora un perill a l'expandiment de les nostres lletres, el desequilibri cada cop més visible entre la poesia i la novel·la. Com més viu és l'esclat de la nostra poesia, més arraulida en la foscor s'amaga la nostra

novel.la.²

Tampoc no és cap casualitat que sigui a partir de 1917 quan comenci de debò el debat sobre l'absència de la novel.la en la literatura catalana. Els noucentistes tocaven de prop els voravius d'una crisi (és l'any de la mort d'Enric Prat de la Riba i del controverit episodi de l'Assemblea de Parlamentaris), i el mateix Carner havia començat a rectificar sobre l'oportunitat del gènere en el pròleg que va escriure, el mateix 1917, per a la primera novel.la de Carles Soldevila, L'abrandament. Ja és paradoxal, que fos per iniciativa de Carner, director de l'Editorial Catalana, que Josep M. de Sagarra s'estrenés de novel.lista amb l'encàrrec del volum que fou Paulina Buxareu (1919), la seva primer novel.la. L'escriptor, però, harmonitzà teoria i pràctica alhora. Pocs anys després, el 1925, en ple debat novel.lístic, arribaren les oportunes i lúcides reflexions de Josep M. de Sagarra sobre la novel.la en els articles La por a la novel.la i La utilitat de la novel.la. Dues reflexions que, en certa manera, foren contestades per Carles Riba a Una generació sense novel.la.

Fou també en aquells anys, el desembre de 1927, que a la tertúlia Borralleres de l'Ateneu Barcelonès, el record del primer aniversari de la mort de Joan Crexells coincidí amb els comentaris sobre la concessió, a França, del darrer premi Goncourt. De l'encreuament d'ambdós temes sorgí la idea de crear un premi similar en record i homenatge a la figura de Joan Crexells. Una iniciativa que fou molt ben acollida per una societat literària que, dos anys

² Alexandre Plana, La novel.la. "La Revista" Any III n. 34 (1-III-1917) i n. 108 (1-VIII-1917). Recollit a Alexandre Plana, Les valors del nostre renaixement. A cura de Iolanda Pelegrí. Edicions 62. Barcelona, 1976 (Pp. 81-87).

enrere, havia culminat una llarga polèmica sobre l'absència de novel·la en la literatura catalana contemporània.

-II-

LES TRES NOVEL·LES DE JOSEP M. DE SAGARRA

Paulina Buxareu (1919), l'estrena narrativa de Josep M. de Sagarra, és una obra ingènua i lleugera, en la línia de la narrativa del XIX, de tons costumistes i amables, qualificada de pecat de joventut pel mateix autor, i orientada a retratar la grisa vulgaritat de la menestralia barcelonina del seu temps. Una novel·la de to menor, alhora rural i urbana, d'embolic sentimental i contrapuntada amb detalls de fina ironia noucentista.

All i salobre (1929), en canvi, és una ficció molt més contundent i agra, una obra d'estirp naturalista, encetada amb urc i abatuda sense grandeses. Una novel·la ambientada en un poblet mariner del Cap de Creus (es tracta, de fet, del Port de la Selva) i encarada a tractar els problemes d'un seminarista atrapat a la xarxa del desig eròtic. La publicació prèvia d'un capítol provocà un cert aldarull i, anys a venir, J.V. Foix hi posà un pròleg on confessava que no li havia interessat gaire, tot i que vaig reconèixer que era una crònica verídica i, dins del seu estil abrevat, reeixida, d'un moralista rigorós que es projecta pertot: en el paisatge i a l'alcova.³

Molt més arrodonida és Vida privada (1932), un "roman à clef", també presentada amb boires d'escàndol perquè havia d'explicar els secrets més amagats de personatges com els que tots coneixem. Emmarcada a Barcelona, l'obra ofereix una visió de la ciutat en un moment emblemàtic com el de l'Exposició Universal de 1929. Sagarra comentà que havia tingut l'ambició de fer la crònica

³ J.V. Foix, Pròleg. Dins Josep M. de Sagarra, All i salobre. Edicions Proa. Barcelona, 1984.

del seu temps per explicar Barcelona abans, durant i després de la Primera Guerra Mundial. Espantat, però, per la magnitud del projecte, decidí de tirar endavant un assaig previ de dimensions discretes que se li escapà fins al gruix de pàgines que la configuraven. Vida privada s'encara a la decadència de la família Lloberola, llinatge representatiu de la petita noblesa terratinent catalana. No es tracta, només, d'una ruïna econòmica -evident en iniciar-se l'obra- sinó d'una degradació moral progressiva. La història pivota sobre els canvis que tenen com a eix la Dictadura i la República, i endega una sàtira amarga -i que fou polèmica- de l'anomenat "gran món" barceloní de l'època.

Mentre a Europa i a Amèrica, els narradors de més pit assajaven la difícil capitomba de renovar les tècniques narratives i obrir nous horitzons per a la novel·la, Josep M. de Sagarra no tingué altra opció que la continuïtat dels esquemes del XIX. Primer, perquè calia contribuir al reviscolament d'un gènere bandejat per les propostes estètiques, massa elististes i artificiosos, dels prohoms del nou-cents. Segon, perquè el mateix bandejament feia volar molt altes, en el cel de idíl·lic de les nostres lletres, les suculents perdis de la renovació de la novel·la.

Isidor Cònsul